

Rapport

efter kvalitetsgranskning av skolornas arbete
med demokrati och värdegrund vid Gränsskolan
i Haparanda kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Gränsskolan

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolornas arbete med demokrati och värdegrund i grundskolans senare år under våren 2012. Granskningen vid Gränsskolan i Haparanda kommun ingår i detta projekt.

Gränsskolan besöktes den 8 - 11 maj. Ansvariga inspektörer har undervisningsrådet Veronica Bonivart Säfström och utredaren Angerd Eilard varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av skolornas arbete med demokrati och värdegrund genomförs i sammanlagt 17 grundskolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Gränsskolan

Gränsskolan ligger i centrala Haparanda. Utbildningen omfattar förskoleklass och årskurserna 1–9 samt integrerad skolbarnsomsorg. Flertalet elever i förskoleklass – årskurserna 6 bor inom närområdet. Eleverna i årskurserna 7–9 kommer, förutom Gränsskolan, från Nikkalaskolan, Seskaröskolan, Grankullensskolan och den fristående grundskolan Montessori Droppen. Skolan tar även emot flera ensamkommande flyktingbarn. Vid Skolinspektionens besök har skolan 340 elever.

Verksamheten bedrivs i åldershomogena klasser. Skolan leds av en rektor och personalen är organiserad i fem arbetslag. I varje arbetslag finns så kallade arbetslagledare som tillsammans med rektorn och en intendent bildar skolans lednings- och skolutvecklingsgrupp.

Resultat

Skolorna ska enligt skollagen och läroplanen bidra till att eleverna utvecklar sådan *medborgerlig kompetens* som behövs för att leva, verka och utöva ett aktivt medborgarskap i ett demokratiskt samhälle.¹ Detta arbete kräver av skolorna att de hos eleverna

- 1) förankrar grundläggande demokratiska *värderingar* som det svenska samhället enligt lagstiftningen vilar på, däribland tolerans, jämlikhet, solidaritet samt respekt för mänskliga rättigheter och för vår gemensamma miljö
- 2) utvecklar *kunskaper* om politik och samhälle, dvs. teoretisk kunskap om hur demokratin fungerar, samt andra kunskaper som behövs för att aktivt kunna delta i samhällslivet
- 3) främjar vissa *förmågor* i form av praktiska färdigheter som alla behöver för att leva och verka i ett demokratiskt samhälle, såsom läskunnighet, informationssökningskompetens, självständigt och källkritiskt tänkande samt kommunikationsförmåga, men också praktisk erfarenhet av ansvarstagande, delaktighet och inflytande.

Kvalitetsgranskningen har med utgångspunkt i detta gjort en bedömning av om undervisningen och kommunikationsklimatet på Gränsskolan ger eleverna förutsättningar att tillägna sig medborgerlig kompetens i form av grundläggande värden, kunskaper och förmågor, som de enligt styrdokumentet behöver. De utvecklingsområden inom ramen för de båda områden som granskningen spänner över som bedöms föreligga på skolan redovisas nedan, under respektive granskningsområde. *Det första* berör skolans kommunikationsklimat på en övergripande skolnivå inklusive rektors ansvar för att det finns en helhetssyn och gemensam arbetsstrategi då det gäller skolans demokrati- och värdegrundsuppdrag. *Det andra* avser kommunikationsklimatet på klassrumsnivå och lärarnas ansvar för demokrati- och värdegrundsuppdraget i den undervisning som bedrivs i enskilda ämnen. Inom varje granskningsområde kan det alltså förekomma flera olika utvecklingsområden.

¹ Skollagen (2010:800) 1 kap. 4, 5 och 10 §§ samt 10 kap. 2 §; Lgr11, *Läroplan för grundskolan, fritidshemmet och förskoleklassen* (2011), 1. Skolans värdegrund och uppdrag, 2.1. Normer och värden, 2.2. Kunskaper, 2.3. Elevernas ansvar och inflytande, 2.8. Rektors ansvar samt 3. Kursplaner avseende de ämnen i vilka lektioner har besökts. Se även *Litteraturöversikt inför kvalitetsgranskning med inriktning mot skolans arbete med demokrati-uppdraget och värdegrunden*, Ekman (2011) på www.skolinspektionen.se/demokrati.

Förhållningssätt och kommunikationsklimat på skolnivå

Det kvalitetsaspekter som beskrivs och diskuteras under denna rubrik uppehåller sig kring huruvida rektor och lärare tar ansvar för att det råder ett tillåtande diskussionsklimat på skolan och om rektor säkerställer att samsyn och en gemensam strategi genomsyrar skolans demokrati- och värdegrundsarbete.

Skolans kommunikationsklimat

Gränsskolan upplevs bland elever, personal samt rektor som en lugn, trygg och trivsamt skola med ett öppet klimat. Skolan har ett gott rykte avseende klimatet på skolan och elever från andra kommuner söker sig till Gränsskolan på grund av detta. I samtal med elever framkommer att de kan tala med alla vuxna på skolan även om de föredrar vissa vuxna.

Skolans lokaler är öppna, ljusa och trivsamma. I intervjuer framkommer att eleverna är rädda om sin skola och att det sällan förekommer klotter eller annan förstörelse av skolans egendom.

I den enkät som lärarna ombeds besvara i samband med Skolinspektionens besök uppger alla lärare som besvarat enkäten att de upplever ett öppet samtalsklimat på skolan.² I intervjun understryker man att det för elevernas del inte är några problem att "sticka ut" och uppfattas som annorlunda på skolan. Detta bekräftas av eleverna både i den enkät³ som eleverna ombeds besvara samt av elevintervjun. De intervjuade eleverna menar att alla kan vara med alla och att ingen elev är ensam.

Överlag anser lärarna att de lyckas väl i sitt arbete med att lära eleverna att acceptera och respektera olikheter. I Gränsskolan finns exempelvis ett antal elever som är ensamkommande flyktingbarn och detta föranleder ibland samtal om människors olikheter och olika uttryckssätt. Enligt en majoritet av de intervjuade pågår ständigt samtal om människors lika värde och olikheter.

Vid Skolinspektionens besök framkommer att det sällan råder någon motsättning mellan de ensamkommande flyktingbarnen och övriga elever. Eleverna

² Samtliga (7) lärare instämmer i enkäten i att påståendet "På den här skolan råder det ett öppet och tillåtande samtalsklimat bland personalen" stämmer mycket bra (5) eller ganska bra (2) överens med deras egna åsikter.

³ I elevenkäten instämmer endast en av de elever som besvarat enkäten (15) i att påståendet "I min skola blir man dåligt behandlad om man uppfattas som annorlunda" stämmer ganska bra överens med ens egen åsikt/erfarenhet. Övriga elever svarar att påståendet stämmer ganska dåligt (2) eller mycket dåligt (12).

visar en stor förståelse för de villkor de nyanlända eleverna lever under. Emellertid finns en uppfattning bland flera elever att de ensamkommande flyktingbarnen helst håller sig för sig själva och att de inte vill umgås med andra elever. Personalen uppger att det är relativt nytt både för kommunen och skolan att ta emot ensamkommande flyktingbarn och att man håller på att utarbeta former för samverkan mellan alla inblandade instanser, exempelvis mellan flyktingbarnens boende och skolan. Vid de enskilda incidenter som uppstår uppger personalen att de har ett gemensamt förhållningssätt i sitt agerande, något som också bekräftas av eleverna. Inga incidenter lämnas outredda och dialoger förs med elever som inte bemöter varandra väl. Personalen och rektorn betonar också att de nyanlända elever som kommit till skolan är värdefulla tillskott och källa till nya influenser och perspektiv, vilket skolan behöver.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att det råder ett öppet och tillåtande klimat på Gränsskolan. Det finns en ömsesidig respekt mellan personal och elever. Detta utgör en god grund för att ytterligare utveckla skolans demokrati- och värdegrundsarbete. Skolan har ett tydligt och målmedvetet värdegrundsarbete, som i praktiken handlar om att förebygga konflikter genom att främja goda relationer på skolan.

Skolans samsyn och arbetsstrategi

Av skolans dokumentation och vid intervjuer av personal och rektor framkommer det att det finns flera dokumenterade strategier för att arbeta med demokrati och värdegrundsfrågor. I skolans dokument framgår tydligt att värdegrundsarbetet ska bedrivas kontinuerligt och inte enbart beröras vid enskilda temadagar. Flera av målen för läsåret har tydlig anknytning till Skolinspektionens granskningsområde, exempelvis ska elevernas inflytande och ansvar öka samt att skolan ska vara en del av samhället. Skolan har även utarbetat ett värdegrundsdocument som innehåller definitioner av begreppen respekt, lika värde, ansvar, lust att lära, trygghet, ärlighet och öppenhet.

När eleverna börjar på skolan i årskurs 7 genomförs ett en dags inskolningsläger för alla klasser. Där diskuteras bland annat värdegrundsfrågor och skolans plan mot kränkande behandling. Vidare bedrivs samarbetsövningar och olika sammansvetsande aktiviteter.

Andra exempel på förebyggande värdegrundsarbete är arbete med tjej- och killgrupper vid behov samt temadagar och utbildning av såväl elever som lärare i konfliktlösning och mobbning. För närvarande samarbetar personalen vid Gränsskolan med Luleå tekniska universitet (LTU) i en studie kring demokrati och värdegrund. Bland annat används skolans plan mot kränkande be-

handling som ett arbetsmaterial att utgå ifrån. All personal, tillsammans med personal från LTU, har utvärderat och analyserat skolans plan mot kränkande behandling samt vidareutvecklat denna.

Skolan har ett aktivt elevråd som bland annat arbetar med frågor inom hållbar utveckling, skolmaten och en motorgård.

Rektorn och lärarna menar att man kontinuerligt för diskussioner kring demokrati- och värdegrundsuppdraget och att det finns samsyn kring dessa frågor hos personalen. Emellertid framkommer i intervjuer att diskussionerna främst sker inom det egna arbetslaget och sällan på skolövergripande nivå. Trots att det sällan förekommer systematiska samordnande insatser på skolövergripande nivå från skolans rektor finns en, till synes, spontan och genuin, kollektiv förståelse av uppdraget, som man menar "sitter i väggarna". I skolan finns flera lärare som brinner för demokrati- och värdegrundsuppdraget vilket kan vara en förklaring till att samsynen inte mattas av trots avsaknaden av samordnande insatser.

I den enkät som lärarna ombeds besvara i samband med Skolinspektionens besök uppger alla lärare som besvarat enkäten att de låter eleverna vara med och påverka arbetssätten i undervisningen samt att eleverna på lektionerna får diskutera och debattera inom ramen för ämnet ifråga.⁴ Detta bekräftas av eleverna både i den enkät⁵ som eleverna ombeds besvara samt av elevintervjun. De intervjuade eleverna upplever att de kan vara med och påverka exempelvis val av arbetssätt och innehåll samt att det råder ett tillåtande diskussionsklimat under lektionerna.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att eleverna ges inflytande och möjligheter att komma till tals i undervisningen. På Gränsskolan finns olika strategier för att utveckla skolans demokrati- och värdegrundarbete och stärka elevernas medborgerliga kompetenser. Arbetet leds främst av arbetslagen. Arbetet behöver dock bli mer systematiskt och skolövergripande

⁴ Samtliga lärare (7) instämmer i enkäten i att påståendena "På lektionerna har jag och eleverna diskussioner och debatter inom ramen för undervisningen" samt "Jag låter mina elever påverka arbetssätten i undervisningen" stämmer mycket bra (2 respektive 3) eller ganska bra (5 respektive 4) överens med deras egna åsikter.

⁵ I elevenkäten instämmer samtliga av de elever som besvarat enkäten (15) i att påståendena "På lektionerna får vi diskutera och debattera om olika frågor på lektionerna" samt "I min skola är eleverna med och bestämmer hur vi ska arbeta med olika skoluppgifter" stämmer mycket bra (7 respektive 9) eller ganska bra (8 respektive 6) överens med deras egna åsikter.

för att säkerställa att det finns en likvärdighet i skolan. Som ett led i detta behöver rektorn se till att forum för samtal och utvecklingsarbete finns på en skolövergripande nivå för att säkerställa att det råder samsyn kring demokrati- och värdegrundsfrågorna.

Undervisning och kommunikationsklimat i klassrummen

Det kvalitetsaspekter som beskrivs och diskuteras under denna rubrik uppehåller sig vid hur demokrati- och värdegrundsuppdraget iscensätts i klassrummen och hur det anpassas till undervisningen i olika ämnen. Resonemangen lyfter fram om undervisningen struktureras och genomförs så att alla elever får möjlighet att uttrycka, utmana och kritiskt reflektera över sina egna föreställningar och åsikter i relation till olika slags kunskap, synsätt och normer.⁶

Kunskaper och värden i undervisningen

I intervjuer med rektor och lärare framkommer att det finns en strävan att demokrati- och värdegrundsarbetet genomsyrar all undervisning och verksamhet vid skolan. Exempelvis får eleverna göra studiebesök i olika verksamheter såsom kommunförvaltningen och räddningstjänsten. Eleverna får därefter på olika sätt reflektera över besöken och över sina personliga upplevelser. Skolan tar även emot externa besökare som berättar om sina olika verksamheter där eleverna har möjlighet att ställa frågor till besökarna.

Den undervisning som Skolinspektionen har iakttagit vid Gränsskolan är av varierande kvalitet avseende att ta sin utgångspunkt i elevernas erfarenheter och bibringa dem medborgerliga kompetenser. Skolinspektionen kan konstatera att det har funnits mer eller mindre medvetna och synliga inslag av både kunskaper och värden i relation till medborgerliga kompetenser på de lektioner som besökts. Ett exempel på undervisning som understödjer elevernas utveckling till aktiva samhällsmedborgare är den undervisning i sex och samlevnad som bedrivs i biologi då inspektörerna besöker skolan. Inledningsvis hade eleverna fått besöka preventivmedelsrådgivningen och bland annat pratat om olika könssjukdomar. Vid tidpunkten för Skolinspektionens besök ska eleverna, i grupper, forska kring olika preventivmedel och därefter redovisa resultatet. Genomgången av elevernas forskning skedde därefter utifrån en ansats till en både lärar- och elevaktiv helklassdialog som även innehöll ett historiskt per-

⁶ 5 kap. 2 § skolförordningen enligt Skolverkets Allmänna Råd (2011). *Planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan*. Skolverket: Stockholm.

spektiv. Enligt planeringen ska sedan allt knytas samman och lyftas till en diskussion om preventivmedlen utifrån ett utmanande genusperspektiv.

Ett annat exempel är när läraren på en lektion i svenska informerar om att det kastas mycket mat i skolan. Istället för att förmana eleverna om att inte ta för sig mer än de orkar äta ställde läraren några öppna frågor. "Vad tycker ni om att det kastas så mycket mat?" "Har ni tänkt på att i andra länder får man ingen lunch i skolan?" Detta ledde till en diskussion där flertalet elever aktivt deltog och fick motivera sina olika ställningstaganden.

Av vad som framkommit i lärarintervjun så finns det en stor samstämmighet i teorin om samspelet mellan kunskaper och värden i undervisningen. Emellertid visar klassrumsobservationer och samtal med lärare och elever att lärarnas förmåga att realisera detta samspel i den vardagliga pedagogiska gärningen varierar. Rektorn och lärarna diskuterar olika metoder för att komma tillrätta med detta. Exempelvis uppmuntras samverkan över ämnesgränserna och att lärare i högre utsträckning ska delge varandra hur de arbetar inom olika ämnesområden.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att både kunskaper och värden i relation till medborgerlig kompetens är representerade i de flesta av de lektioner som observerats. Det varierar dock mellan ämnen och lärare i vilken utsträckning demokrati- och värdegrundsarbetet genomsyrar verksamheten och avspeglas i förhållningssätt, undervisning, regler och rutiner. Samverkan mellan lärarna behöver stärkas så att de inte är ensamma i arbetet med att realisera de krav som författningarna ställer på att demokrati- och värdegrundsarbetet ska genomsyra hela verksamheten.

Alla elevers möjligheter att komma till tals i undervisningen

De intervjuade lärarna betonar vikten av att se till att alla elever kommer till tals och att de får träna sig på att försvara sina tankar och åsikter samt pröva dem mot andras.

Som tidigare nämnts uppger alla elever som svarat på elevenkäten i samband med Skolinspektionens besök att de får diskutera och debattera olika frågor och att lärarna bryr sig om vad eleverna tycker och tänker. Detta överensstämmer med det intryck inspektörerna får vid de flesta klassrumsobservationer. Lärarna beskriver hur de tillsammans försöker hitta strategier för att få de elever som är tysta och inte deltar i diskussioner att komma till tals. Vidare såg inspektörerna flera exempel på lektioner där lärarna uppmuntrar eleverna till att diskutera och ifrågasätta. Exempelvis besökte inspektörerna en lektion i religions-

kunskap där eleverna arbetade med "samlevnad" ur ett religionsperspektiv. Eleverna arbetade i grupper och i några grupper fanns en uppfattning om att det är pojkarna som bestämmer. Läraren fångade upp detta och ställde frågorna "Vem bestämmer om man ska ha barn?" "Vem bestämmer vilken bil man ska ha?" Dessa frågor föranledde en livlig debatt där både flickor och pojkar deltog aktivt. Läraren uppmuntrade alla elever att ta ställning och motivera sina ställningstaganden.

Ett annat exempel är att flera lektioner blev inställda en av de dagar inspektörerna besökte skolan. Anledningen var att den årliga så kallade "Europadagen", firades i ett köpcentrum beläget på gränsen mellan Sverige och Finland. Eleverna framförde på en lektion önskemål om att få vara lediga från undervisningen på eftermiddagen för att gå på "Europadagen". Detta bemöttes först med viss sträng skepsis från läraren i fråga, bland annat på grund av den dåliga framförhållningen (önskemålet framfördes samma dag). Eleverna avkrävdes därefter en del goda argument till varför de ansåg det motiverat att få vara lediga, varefter de fick lov att ge sig iväg till detta arrangemang. Argument som att andra elever eller klasser skulle gå dit godtogs inte, och det var med andra ord en riktig "förhandling" och god argumentation med självständiga resonemang som gjorde att eleverna fick tillåtelse att gå.

Inspektörerna kan också konstatera att det på någon av de observerade lektionerna har funnits elever som bara suttit av tiden utan att göra någonting alls och utan att läraren gjort någon större ansträngning att motivera eller inkludera dessa elever.

På de lektioner som inspektörerna besökt har flertalet lärare berättat om syftet med lektionen, vilket brukar ses som en förutsättning för att eleverna ska kunna ha något inflytande över sitt lärande och ges möjlighet till kritiskt och självständigt tänkande. I slutet av lektionerna har lärarna oftast försökt knyta ihop lektionerna och blicka fram mot nästa. Som tidigare nämnts uppger samtliga av de femton elever som besvarat Skolinspektionens enkät att de, i tillräcklig utsträckning, får vara med och bestämma om hur man ska arbeta med olika uppgifter. I elevintervjuerna framkommer dock en uppfattning om att graden av inflytande varierar mellan olika lärare.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att det vid Gränsskolan finns en medvetenhet om vikten av att låta eleverna uttrycka sina åsikter och komma till tals i undervisningen. Flertalet lärare lyckas väl med att skapa förutsättningar för att alla elever ska få uttrycka sig. Emellertid lyckas inte alla lärare med att, i praktiken, skapa dessa förutsättningar i tillräcklig utsträckning. För att ytterligare väcka elevernas intresse för att formulera och uttrycka

sina åsikter behöver rektorn säkerställa att alla lärare planerar och genomför sin undervisning så att den tydligt utgår från och tar till vara elevernas tidigare erfarenheter, intressen och kunskaper.

Kritiskt och normkritiskt tänkande i undervisningen

Enligt skolförfattningarna⁷, såsom de tolkas i Skolverkets Allmänna råd⁸, bör läraren i sin undervisning utmana elevernas föreställningar i förhållande till såväl vetenskaplig som erfarenhetsbaserad kunskap samt normer, värderingar och olika perspektiv. Detta är en del av det som kan betraktas som närvaro av kritiskt och normkritiskt tänkande på lektionerna i olika ämnen. Detta ställer stora krav på lärarnas egen medborgerliga kompetens, inte bara i fråga om att kunna hantera elevernas relationer och kontroverser, utan även de många dilemman som ryms i skolans mångfald och inom ramen för demokratiuppdraget. Exempelvis att kunna balansera de oförytterliga demokratiska värdena mot kulturspecifika sådana, eller mot egenintresse.

På flertalet lektioner som inspektörerna observerar finns tydliga exempel på situationer där eleverna ges tillfälle att utveckla förmågan till kritiskt och självständigt tänkande och där de får möjlighet att argumentera samt uttrycka ståndpunkter. De tidigare nämnda lektionerna i sex och samlevnad samt religionskunskap är sådana exempel.

I Gränsskolan är alla elever från och med årskurs 7 utrustade med en bärbar dator som de har med sig på de flesta lektioner, vilket kan ses som främjande av digitala medborgerliga kompetenser. Emellertid verkade eleverna på grund av sina datorer ibland frånvarande. De stirrade stint in i datorskärmarna och sökte svar i helklassdiskussioner så väl som i gruppdiskussioner, på sätt som varken signalerade kritisk eller social kompetens.

Av Skolinspektionens tidigare nämnda elev- och lärarenkäter framgår att lärarna anser sig uppmuntra eleverna till kritisk reflektion⁹. Detta bekräftas av eleverna i både i elevenkäten¹⁰ och i intervjuerna. Emellertid förekom det endast

⁷ Skollagen (2010:800) 1. Kap. 5 § och 3 kap., Lgr 11, 3 Kursplaner

⁸ Skolverket (2011), kap. "Genomförande"

⁹ Samtliga lärare som besvarat enkäten (7) menar att påståendet "Jag uppmuntrar mina elever till kritisk reflektion" stämmer mycket bra (3) eller ganska bra (4) överens med deras egen uppfattning.

¹⁰ Samtliga av eleverna som besvarat enkäten (15) menar att påståendet "I min skola uppmuntrar lärarna oss elever att reflektera över vad vi hör och läser" stämmer mycket bra (6) eller ganska bra (9) överens med deras egen uppfattning.

vid ett fåtal av de besökta lektionerna att lärare gjorde eleverna uppmärksamma på eller påminde om vikten av att tillämpa källkritik när eleverna använde Internet.

Enligt rektor, lärare och elever ges eleverna möjlighet att uttrycka åsikter som står i strid med läroplanens värdegrund. Eleverna uppger att de inte är rädda för att uttrycka vad de verkligen tycker och att lärarna diskuterar med dem samt låter dem diskutera med varandra om de framför åsikter som upplevs obekväma. Samtidigt uppger eleverna att lärarna värnar om och tydliggör den värdegrund som samhället vilar på i relation till eventuella avvikande uppfattningar. Såväl elever som lärare menar att dessa samtal leder till en större förståelse och acceptans för de värden samhället och skolan vilar på.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att lärarnas undervisning främjar elevernas förmåga att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till kunskap och normer.

Syfte och frågeställningar

Skolan har ett dubbelt uppdrag som förstärkts i den nya skollagstiftningen, och som består i att förmedla och förankra såväl kunskaper som demokratiska värden. Det demokratiska uppdraget ska enligt styrdokumentet genomsyra hela verksamheten och vara närvarande i undervisningen i alla ämnen. Kvalitetsgranskningens syfte är att granska hur detta sker på grundskolor runt om i landet, för att identifiera utvecklingsområden såväl som framgångsfaktorer som kan bidra till förhöjd kvalitet i skolornas demokrati- och värdegrundsarbete.

För att uppnå syftet genomförs granskningen utifrån en övergripande frågeställning om *huruvida undervisningen och kommunikationsklimatet på de granskade skolorna ger eleverna förutsättningar att tillägna sig medborgerlig kompetens i form av grundläggande värden, kunskaper och förmågor, som de enligt styrdokumentet behöver för att leva och verka i ett demokratiskt samhälle*. Denna frågeställning har i sin tur brutits ned i sex mer specifika frågor, som omfattar olika delar av de enskilda skolornas demokrati- och värdegrundsarbete inom ramen för de båda granskningsområdena ovan:

- 1) Säkerställer rektor att det finns en gemensam strategi som genomsyrar skolans demokrati- och värdegrundsarbete?
- 2) Tar rektor och lärare ansvar för att det råder ett diskussionsklimat på skolan som tillåter olika slags meningsutbyten?
- 3) Struktureras och genomförs undervisningen så att eleverna får ta del av både kunskaper och värden?

- 4) Struktureras och genomförs undervisningen så att alla elever får komma till tals?
- 5) Struktureras och genomförs undervisningen så att information kan värderas, kommenteras och diskuteras kritiskt och sakligt i olika ämnen?
- 6) Struktureras och genomförs undervisningen så att olika åsikter, normer och synsätt tillåts, synliggörs och vid behov diskuteras normkritiskt?

Metod och material

Granskningen genomförs i form av så kallade *fallstudier*, på totalt 17 grundskolor, slumpmässigt utvalda i 10 kommuner med lågt valdeltagande. Fallstudieansatsen innebär att varje skola betraktas som ett separat "fall" och de enskilda skolornas processer avseende demokrati- och värdegrundsarbetet granskas utifrån så många källor som möjligt och med hjälp av flera olika metoder. Särskilt fokus läggs på lektionsobservationer, genom att inspektörerna tillbringar största delen av de fyra dagar som de visats på en skola, med att följa en viss klass eller elevgrupp, företrädesvis i årskurs 8, på deras undervisning i olika ämnen.

I Gränsskolan följde inspektörerna en klass i årskurs 8 och observerade 15 lektioner. I anslutning till lektionsobservationerna har samtal förts med undervisande lärare och enkla enkäter har delats ut till elever och lärare. Underlag för bedömning har utöver detta erhållits genom en övergripande dokumentgenomgång, däribland av skolans självvärdering av verksamheten och lärarnas lektionsplaneringar, fokusgruppintervjuer med elever, lärare respektive övrig personal samt en avslutande intervju med rektor.